

Covid-19 Sürecinde Dijital Ebeveynlik ile Anne-Baba Stresi Arasında İlişkilerin İncelenmesi

Fikri KELEŞOĞLU¹, Fatıma Firdevs ADAM KARDUZ²

Öz: 21. yüzyılda görülen dijital dönüşüm, ebeveynleri de bu değişim ve dönüşümle karşı karşıya getirmiştir. Ailelerin çocukları ile birlikte maruz kaldığı bu durum, dijital ebeveynliği öne çıkarmakla kalmamış, anne baba stres düzeylerini de etkilemiştir. Evden çıkmanın oldukça riskli kabul edildiği ve evde kalmanın özellikle tavsiye edildiği bu pandemi dönemi, aile bireyleri için çevrimiçi ortamlara daha fazla maruz kaldığı ve etkilendiği dönem olmuştur. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Covid-19 sürecinde dijital ebeveynlik farkındalığıyla anne baba stresi arasındaki ilişkiyi, yordayıcılığı ve anne baba stresinin hangi değişkenlere göre farklılaştığını ortaya koymaktır. Bu çalışmada durum saptamaya dönük betimsel çalışma yapılmış olup anket-survey yöntemi kullanılmıştır. Veri toplamak için “Kişisel Bilgi ve Anket Formu”, “Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği” ve “Anne Baba Stres Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Sakarya ilindeki ebeveynler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise random yöntemi ile seçilmiş yine aynı ilde yaşamakta olan 454 ebeveyn oluşturmuştur. Elde edilen veriler SPSS Version 22.0 programı ile analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistiksel parametrelerin (aritmetik ortalama, standart sapma, frekanslar) yanı sıra, bağımsız örneklem için t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu ve basit regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ebeveynlerin stres düzeyleri ile Covid-19 sürecinde hissettikleri ekonomik kaygı ve en çok tercih edilen teknolojik alet arasında anlamlı farklılık görülmemiş olup, Covid-19 sürecindeki duygu durumları, süreçten önceki ve

¹ Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, fkelesoglu@bandirma.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3736-0179>

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, karduzfirdevs@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1765-6287>

süreçteki tutumları, çocukları ile birlikte evde eğlenmek için geçirilen zaman değişkenleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma sonuçlarında dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları ile anne baba stres düzeyi arasında yordayıcılık yönüyle anlamlı farklılığın olduğu belirlenmiştir. Dijital ebeveynlik farkındalığının belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyinin açıklayıcılık gücü, pandemik toplumlarda çocuklar ve ebeveynler için çevrimiçi alanları daha sağlıklı ve öngörülebilir hale getirecektir. Bu amaçla ebeveynlere yönelik olarak gerçekleştirilecek dijital ebeveynlik farkındalık çalışmaları gerek çocuklar gerekse aileler için salgın dönemlerinde analitik farkındalığı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, dijital ebeveynlik, ebeveynlerin stresi, çevrimiçi, farkındalık.

Examining the Relationships Between Digital Parenting And Parent Stress During The Covid-19

Abstract: Changes and transformation in digital area throughout the 21st century has also led families to face with these changes and transformation. This situation which families are exposed to with their children, not only raised the importance of digital parenting, but also affected parents' stress levels. This pandemic period is considered as highly risky to go out, and people are advised to be stay at home. Therefore, it has been a period of time family members are affected and more exposed to online environments. In this context, the aim of the study is to reveal the relationship between digital parenting awareness and parent stress during the Covid-19, as well as identify how predictor and parent stress differentiate depending on which variables are. In this research, a descriptive study was carried out to determine the situation and survey method was used. Personal Information and Survey Form, Digital Parenting Awareness Scale and Parent Stress Scale were used as the data-gathering instruments. The population of study are parents who live in Sakarya province. As sample of the study, 454 parents in the same city were selected based on random method. The data obtained were analyzed with SPSS Version 22.0 program. Besides descriptive statistical parameters (arithmetic mean, standard deviation, frequencies), Independent Sample t-test, the one-way variance analysis (ANOVA), Pearson Product Moments Correlation and Simple Regression analysis were used. The results of the study indicate no significant difference between the level of parental stress, financial worries they experienced during the covid-19 and technological devices they mostly prefer. However, significant

differences were detected between parental attitude, emotional states before and during the process, and time spent for having fun at home with their children. In addition, a significant difference between sub-dimensions of digital parenting awareness and parent stress level was found in terms of predictability. The explanatory power of parental stress level as the determinant of digital parenting awareness will make online spaces healthier and more predictable for children and parents in pandemic societies. For this purpose, digital parenting awareness studies for parents will provide analytical awareness for both children and families during epidemic periods.

Keywords: Covid-19, digital parenting, parental stress, online, awareness.

Giriş

Teknolojinin günlük hayata olabildiğince girdiği bu çağda, dijital ürünler ile temas halindeki her alanın değişimi ve dönüşümü söz konusudur. Özellikle ebeveynlerin çocuklarıyla yaşadıkları, dijital çağ göz önünde bulundurulduğunda çağın gereksinimleri ile asgari düzeyde donanmamış ebeveynler için çocukları arasındaki bilinmez ve öngörülemez alanların sayısı her geçen gün çoğalmakta, bu nedenle dijital riskler de fark edilemez olmaktadır (Canbek ve Sarıoğlu, 2007; Yaman, Dönmez, Akbulut, Yurdakul, Çoklar ve Güyer, 2019; Yurdakul, Dönmez, Yaman ve Odabaşı, 2013; Young, 2004). Zararlı içerik, siber zorbalık, dolandırıcılık ve tacize kadar çeşitlenebilen dijital risklere çocuklar her geçen gün daha fazla maruz kalmaktadır (Hasebrink, Livingstone ve Haddon, 2009; Ybarra, 2004). Çocukların teknoloji okur-yazarlığının düşük olması ise kendilerini daha da fazla çevrimiçi risklere maruz bırakmaktadır (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010; Kaşıkçı, Çağiltay, Karakuş, Kurşun ve Ogan, 2014). 2010 yılında 9-16 yaş aralığındaki çocuklar üzerinde yürütülen Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Araştırma Projesi'nin (AÇÇAP, 2010) sonuçları, internet kullanımının 10 yaşa kadar düştüğünü ve çocukların %78'inin anne-babasından daha fazla bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. Yine RTÜK'ün (2019) ortaokul öğrencileri üzerinde yürüttüğü Çocukların Yeni Medya Kullanımı ve Siber Zorbalık Araştırması'nın sonuçlarında, evinde klasik veya akıllı televizyon bulunanların oranının %98.4 olduğu, %63.3'ünün cep telefonunun bulunduğu, %90.7'sinin ise akıllı cihazları ile internete bağlanabildiği görülmektedir. Yine aynı araştırma sonucunda bu yaş grubundaki çocukların

%59.6'sının internete tek başına bağlandığını, her 4 çocuktan 1'inin çevrimiçi ortamlarda iken hoşlanmadığı bir durumla karşılaştığında bunu hiç kimse ile paylaşmadığını görmek mümkündür. Bu oranlar çocuklarda teknolojinin doğru ve güvenli kullanımının ne kadar gerekli olduğunu gösterirken araştırmanın ilgili yaş grubunda çocuğu olan ebeveynler üzerinde yürütülmesini de anlamlı kılmaktadır.

Her rol beraberinde sorumluluk getirir. Dijital çağda ebeveyn olmak, ebeveynlik becerilerine dijital ebeveynlik farkındalığıyla ilişkili yeni alanlar eklemiş ve ebeveynlere yeni sorumluluklar yüklemiştir (Manap, 2020). Dijital ebeveynlik, dijital vatandaşlık kavramı ile de çerçeveleri yakın olmakla birlikte, dijital ortamın bireylerdeki etkisini ifade etmek için daha çok dijital vatandaşlık kavramı tercih edilmiştir (Aydın, 2015; Kappes, 2016). Mossberg, Tolbert ve McNeal (2008) dijital vatandaşlığı, topluma çevrimiçi katılma becerisi şeklinde tanımlarken, Çubukçu ve Bayzan (2013) ise, bilgi kaynaklarını eleştirel olarak kullanabilen, iletişim hakkını kullanırken çevrimiçi ortamlardaki davranışlarının sonuçlarına ait farkındalığı olan, tüm paylaşımlarında işbirliği içinde doğru tutuma sahip ve başkasını da aynı hassasiyetle teşvik eden kişi olarak tanımlamışlardır.

Sınırları muğlak olmakla birlikte birleştiği ve ayrıştığı noktaları bulunan dijital vatandaşlık, dijital okuryazarlık ve dijital etik kavramlarının literatürde zaman zaman birbirinin yerine kullanıldığını görmek mümkündür (Manap, 2020). Ayrıca son zamanlarda bu kavramlara ek olarak literatüre dijital ebeveynlik kavramı da girmiş durumdadır. Yurdakul ve arkadaşlarına (2013) göre **dijital ebeveynlik**, dijital dünyanın gereksinimlerini doğru okuyarak buradan hareketle dijital araç gereçleri gerektiği kadar kullanabilen, dijital olanakları ve riskleri fark edebilen, çevrimiçi ortamlarda da gerçek yaşamda olduğu gibi saygılı ve tutarlı davranabilen, bunu çocuğuna aktarabilen, teknolojiye kapalı olmayan bireylerdir. Bu tanım ve literatür ışığında dijital ebeveynliğe ait beş temel rolden bahsedilebilir (Yurdakul ve diğ., 2013). Birincisi bilme, bireysel beceri ve kültürel değerlendirmeyi içinde barındıran "*dijital okuryazarlık*" (Livingstone, 2008); ikincisi sanal risk ve fırsatları görebilmeyi ifade eden, güvensiz çevrimiçi ortamlar için kanıt niteliği taşıyan "*farkında olma*" (Valcke, Schellens, Van Keer ve Van Keer, 2008); üçüncüsü çevrimiçi fırsatları azaltmaksızın risklerle mücadele etmeye olanak sağlayan "*kontrol*" (Çelen, Çelik ve

Seferoğlu, 2011); dördüncüsü dijital araçların yaşama girmesi ile ortaya çıkan olumsuz davranışlara yol gösterecek olan “etik” (Mason, 1986); beşincisi ise eğitim düzeyiyle de ilişkili olarak her yeni ve farklı olana karşı gösterilen tepkiyle şekillenen “yenilikçilik”tir (Arnas Aktaş, 2005).

Çevrimiçi alanlara bakan tüm bu ebeveyn rolleri anne babalar için yeni stres faktörlerini gündeme getirmiştir. **Stres**, organizmaya yönelik bir tehdit veya zorlama olduğunda kişide görülen sosyal ve psikolojik etkiye karşı vücudun geliştirdiği tepki durumudur (Baltaş ve Baltaş, 2002). İnsanın yaşamında doğal olarak bulunan ve zorlayıcı tüm tehditler karşısında uyum sağlayıcı işleviyle çaba gösterilmesidir (Demir, 2002). Anne babalar pandemi dönemi ile birlikte evde kendileri ve çocukları için zorlayıcı birçok koşula maruz kalmıştır. Çevrimiçi ortamlar ve dijital araç-gereçler bunlardan bazılarıdır. Ebeveynler çevrimiçi ortamları, bir yandan çocukların biyo-psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için kullanırken diğer yandan da dijital ebeveynliğe dair rollerini icra etmek için kullanırlar (Livingstone ve Helsper, 2008). Anne babaların çocuklarına yönelik çevrimiçi ortamlardan gelebilecek risklerin tanımı ve çerçevesi, onlar için stres oluşturan risk faktörleri arasında sayılabilir. Ebeveynlerin dijital risklere dair algıları üzerine İnan-Kaya, Mutlu Bayraktar ve Yılmaz (2018) yapmış olduğu çalışmada, ailelerin dijital ebeveynlik stratejileri hakkında bilgi sahibi olmak istedikleri görülmektedir. Hasebrink ve arkadaşları (2009) çevrimiçi riskleri içerik, iletişim ve davranış riskleri olmak üzere üç kategoride ele almıştır. Çevrimiçi ortamlarda ebeveynleri, çocukları adına strese sokan başka riskli durumlar da söz konusudur. Çocukların sağlık problemleri yaşamasına ek olarak sanal olan ile gerçek olanı ayırt edememeden kaynaklı depresyon ve sosyal izolasyonun eşlik ettiği psiko-sosyal problemler de görülebilmektedir (Mitchell ve Savill-Smith, 2005; Yao ve Zhong, 2014).

Görüldüğü gibi dijital çağ, ebeveyn rollerine yeni sorumluluklar yüklemiştir, bu da onlar için stres faktörlerinin sayısını çoğaltmıştır. Dijital ebeveynliğe dair farkındalık düzeyi, anne baba stres durumlarını etkilemektedir. Özellikle Covid-19³ sürecinde evde kalınan süre

³ Koronavirüs Hastalığı, ilk Çin'in Vuhan eyaletinde görülen ve Aralık sonlarına doğru solunumsal şikayetlerle gelişen bir grup hastanın üzerinde yürütülen araştırmalar neticesinde 13/01/2020 tarihinde tanımlanmış bir virüstür (<https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-nedir>).

zarfında anne babaların çocukları ile birlikte dijital araçlara daha çok maruz kalması, araştırmanın bu dönemde yapılmasını daha manidar kılmıştır. Ayrıca alan yazınında görüldüğü üzere dijital risklerden küçük yaş gruplarının daha çok etkilendiği düşünüldüğünde, araştırma kapsamına alınan ebeveynlerin 5-12 yaş aralığında çocuklarının olması araştırmayı bu yönüyle daha farklı kılmaktadır. Covid-19 sürecinin ve etkilerinin devam ettiği bu dönemde dijital ebeveynlik farkındalığı ile anne baba stresinin yordayıcı ilişkiler açısından birlikte ele alındığı başka bir çalışmanın mevcut olmayışı araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarının, ailelerle çalışan alan uzmanlarına ve ebeveynlere katkı sunması umulmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Covid-19 sürecinde dijital ebeveynlik farkındalığıyla anne baba stresi arasındaki ilişkiyi, yordayıcılığı ve anne baba stresinin hangi değişkenlere göre farklılaştığını ortaya koymaktır.

Tüm bu gerekçelerle araştırmada cevap aranan **soru cümleleri** şunlardır:

“Covid-19 sürecinde anne baba stres durumu hangi değişkenlere göre farklılık göstermektedir?”

“Dijital ebeveynlik farkındalığı ile anne baba stresi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?”

“Anne baba stresi, dijital ebeveynlik farkındalığının alt boyutlarında (olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım, risklerden koruma) anlamlı bir yordayıcı mıdır?”

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, 5-12 yaş aralığında çocuğu bulunan ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığı ile anne baba stres durumları arasındaki yordayıcılık analiz edilmiştir. Ayrıca ölçme araçlarından elde edilen değerlerin farklı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığına da bakılmıştır. Bu araştırmada durum saptamaya dönük betimsel çalışma yapılmış olup tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama yöntemi, bir grubun çeşitli özelliklerini belirlemek amacıyla verilerin toplanmasını amaçlar (Büyüköztürk ve diğ., 2009). Tarama yöntemiyle araştırmada elde edilen veriler doğrultusunda, anne babaların dijital ebeveynlik

farkındalığı ve stres düzeyleri betimlenmiş, bunun yanında ilişkilerin anlamlılık düzeyi saptanmıştır.

Çalışma Gurubu

Araştırmanın evrenini, Sakarya ilindeki ebeveynler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise random yöntemi ile seçilmiş yine aynı ilde yaşamakta olan 459 ebeveyn oluşturmaktadır.

Tablo 1. Araştırmadaki Örneklem Yapısının Demografik Özellikleri

DEĞİŞKEN		N	%	TOPLAM
Cinsiyet	Kadın	28	61.	454
		0	7	
	Erkek	17	38.	
Yaş		4	3	
	30 yaş ve altı	39	8.6	454
	31-40 yaş	29	65.	
		9	9	
	41-50 yaş	10	22.	
		1	2	
Eğitim Düzeyi	51 yaş ve üstü	15	3.3	
	İlkokul	41	9.0	454
	Ortaokul	51	11.	
			2	
	Lise	98	21.	
			6	
Aile Aylık	Üniversite	22	48.	
		0	5	
	Lisansüstü	44	9.7	
	0-1.500 TL	22	4.8	454

Covid-19 Sürecinde Dijital Ebeveynlik ile Anne-Baba Stresi Arasında İlişkilerin İncelenmesi

Toplam Geliri	1.501-3.000 TL	83	18.	
		3		
	3.001-4.500 TL	67	14.	
		8		
	4.501-6.000 TL	96	21.	
		1		
	6.001-7.500 TL	55	12.	
		1		
Çocuk Sayısı	7.501-9.000	51	11.	
		2		
	9.001 TL ve üzeri	80	17.	
		6		
	1 çocuk	86	18,	454
		9		
	2 çocuk	22	50,	
		8	2	
İş Durumu	3 çocuk	11	24.	
		0	2	
	4 çocuk ve üzeri	30	6.6	
	Ev Hanımı	17	37.	454
		1	7	
	Kamu Görevlisi	18	40.	
		3	3	
	Özel Sektör Çalışanı	67	14.	
	8			
Serbest Meslek	33	7.3		
Çalışmayan	0	0		

Çalışmanın örneklem grubunu oluşturan 454 katılımcı içinde *cinsiyet* değişkenine göre %61.7'si kadın, %38.3'ü erkek; *yaş* değişkenine göre %8.6'sı 30 yaş ve altı, %65.9'u 31-40 yaş aralığında, %22.2'si 41-50 yaş aralığında, %3.3'ü 50 yaş ve üstü; *eğitim düzeyi* değişkenine göre %9.0'u ilkokul, %11.2'si ortaokul, %21.6'sı lise, %48.5'i üniversite, %9.7'si lisansüstü; *aile aylık toplam gelir* değişkenine göre %4.8'i 0-1.500 TL arasında, %18.3'ü 1.501-3.000 TL arasında, %14,8'i 3.001-4.500 TL arasında, %21.1'i 4.501-6.000 TL arasında, %12.1'i 6.001-7.500 TL arasında, %11.2'si 7.501-9.000 TL arasında, %17.6'sı 9.001 TL ve üzerinde; *çocuk sayısı* değişkenine göre %18.9'u 1 çocuk, %50.2'si 2 çocuk, %24.2'si 3 çocuk, %6.6'sı 4 ve üzerinde çocuk sahibi; *iş durumu* değişkenine göre %37.7'si ev hanımı, %40.3'ü kamu görevlisi, %14.8'i özel sektör çalışanı, %7.3'ü serbest meslek sahibidir.

Veri Toplama Aracı

Demografik veriler ve bazı değişkenler hakkında bilgi alabilmek için araştırmacılar tarafından hazırlanmış "Kişisel Bilgi ve Anket Formu", Dijital ebeveynlik farkındalığını ölçmek için Manap (2020) tarafından geliştirilen "Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği", anne babaların stres durumlarını ölçmek için Özmen-Kaymak ve Özmen (2012) tarafından geliştirilen "Anne Baba Stres Ölçeği" kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi ve Anket Formu: Araştırmanın çalışma grubunda yer alacak ebeveynlerin demografik özellikleri ve bazı değişkenler hakkındaki görüşlerini saptamak için araştırmacılar tarafından kişisel bilgi ve anket formu oluşturulmuştur. Bu formda cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, ailenin aylık toplam geliri, çocuk sayısı, iş durumu ve Covid-19 sürecinde yaşadıklarına dair ebeveynlerin bazı kişisel bilgi ve görüşlerini içeren anket soruları yer almaktadır. Anket sorularının hazırlanmasında uzman görüşlerinden faydalanılmış olup, alınan geri dönütler doğrultusunda sorulara son şekli verilmiştir.

Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği: Dijital ebeveynlik farkındalık ölçeği, Manap tarafından 2020 yılında geliştirilmiştir. 16 maddeli likert tipi bir ölçektir. Ölçekte toplam puanlar değil, alt boyutlara göre puanlar hesaplanmaktadır. Ölçekteki maddeler, 1-5 arasında "hiçbir zaman, nadiren, bazen, sıklıkla ve her zaman" olacak şekilde puanlanmakta olup 4 alt boyut bulunmaktadır. 16 maddeden oluşan ölçeğin 18, 19, 20 ve 21. maddeleri *olumsuz model olmayı*, 22, 23, 24, 26. maddeler *dijital ihmali*, 12, 13, 17 ve 25. maddeler *verimli*

kullanımı, 1, 2, 4 ve 5. maddeler *risklerden korumayı* ölçmeyi hedeflemektedir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Alınan puanlar 4 ile 20 puan arasında değişmektedir. Puanlar yükseldikçe ebeveynlerin verimli kullanım, risklerden koruma, olumsuz model olma ve dijital ihmal düzeyleri artmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarında açıklanan toplam varyansın %57.56 olduğu tespit edilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin değerinin .84 olduğu saptanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizine göre ölçeğe ait modelin kalıntılara dayanan uyum indeksleri RMR= .06, GFI=0.95, AGFI=0.93; bağımsız modele dayanan uyum indeksleri CFI= 0.98, NFI=0.91; yaklaşık hataların ortalama karekökü RMSEA= 0.33'tür. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları *Olumsuz Model Olma* alt boyutu için .80; *Dijital İhmal* alt boyutu için .78; *Verimli Kullanım* alt boyutu için .72 ve *Risklerden Koruma* alt boyutu için .63 şeklindedir. 16 maddelik ölçeğin test yarılama yöntemi ile güvenilirliği ayrıca sınanmış ve İki Eşdeğer Yarı Form Arasındaki Korelasyon bulgularında Form Tek ($\bar{x} = 32.04 \pm 4.48$) ile Form Çift ($\bar{x} = 29.71 \pm 5.17$) arasında anlamlı düzeyde ilişki görülmüştür. Bu çalışma için ölçeğin güvenilirlik hesaplaması araştırmacı tarafından tekrar yapılmış olup elde edilen Cronbach Alfa iç tutarlılık değeri *Olumsuz Model Olma* alt boyutu için .72; *Dijital İhmal* alt boyutu için .81; *Verimli Kullanım* alt boyutu için .71 ve *Risklerden Koruma* alt boyutu için .65 olarak hesaplanmıştır.

Anne Baba Stres Ölçeği: Anne baba stres ölçeği, Özmen ve Özmen tarafından 2012 yılında anne babaların günlük yaşamdaki çocuklarıyla ilişkilerindeki yaşadıkları stresi ölçmek için Türkçe'ye uyarlanmış bir ölçme aracıdır. Ölçek 16 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçektir. "Her zaman, sık sık, bazen ve hiçbir zaman" seçeneklerini içeren dördümlü Likert tipindedir. Ölçeğin psikometrik özellikleri şu şekildedir: İç tutarlılık güvenilirliği için hesaplanan Cronbach Alfa değeri .85 ve Spearman Brown iki yarı test güvenilirliği .82 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte yer alan tüm maddeler için madde toplam korelasyonları ise .34 ile .58 arasında değişmektedir. Bu çalışma için ölçeğin güvenilirlik hesaplaması araştırmacı tarafından tekrar yapılmış olup elde edilen Cronbach Alfa değeri .89 olarak hesaplanmıştır. Yine madde toplam korelasyonları ise .47 ile .62 arasında değişmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analize Hazırlanması

Çalışmanın verileri araştırmaya katılmaya gönüllü olan 459 ebeveynden elde edilmiştir. Anket ve ölçekler, etkisi hala devam etmekte olan Covid-19 süreci sebebiyle kısıtlamalar ve tedbirler göz önünde bulundurularak e-posta yoluyla katılımcılara ulaştırılmış, veriler elektronik ortamda toplanmıştır. Veriler elektronik ortamda toplandığından ve sorulara verilecek cevapların devamı için, bir önceki soruya cevap verme şartı getirildiğinden kayıp veri oluşmamış, veri seti eksiksiz elde edilmiştir.

Örneklem Grubundaki Katılımcılardan Elde Edilen Değerlere İlişkin Betimsel Sonuçlar

Araştırmada örneklem grubundan alınan verilerin aritmetik ortalamalarından yararlanılarak puanları Z puanına dönüştürülmüştür ve buna bağlı olarak puan aralıklarına bakılmıştır. Elde edilen veriler ışığında ± 4 aralığı dışında kalan veriler analiz sürecinden çıkarılmıştır. Toplamda 2 veri ile hem Z puanının dışında kalan bireylerin verileri analiz dışında bırakılmıştır. Bunun dışında çok yönlü uç değerler mahalnobis uzaklıkları hesaplanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Çok yönlü uç değerler için kabul edilen ölçüt, $p < .001$ düzeyinde manidar Mahalanobis uzaklığı katsayısıdır. Bunun için her bir katılımcının Mahalanobis değeri hesaplanır ve ki-kare değeri ile karşılaştırılarak karar varılır (Tabachnick ve Fidell, 1996). Bunun dışında olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım ve risklerden korunma bağımlı değişken bağımlı değişken anne baba stres düzeyinin bağımsız değişken olduğu regresyon analizi için mahalnobis uzaklığı hesaplanıp $\alpha = .001$ değeri dışında kalan 3 değer çalışma kapsamından çıkarılmıştır.

Çalışmanın temel doğasında bulunan regresyon analizi bir veya birden fazla bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini açıklamak yani yordama amacıyla kullanılan bir tekniktir. Bu sayede bağımsız değişkende görülen farklılaşmaların bağımlı değişken tarafından ne kadar tahmin edildiği belirlenir. Regresyon analizi uygulamalarında en önemli olgulardan biri de dağılımın normal olarak ortaya çıkmasıdır. Normal dağılım için öncelikli unsurlardan biri de basıklık ve çarpıklık katsayılarının $\pm 1,5$ arasında olması gerekir. Bunun dışında Z puanı değerleri ve Mahalanobis uzaklıklarına bakıldıktan sonra devre dışı bırakılan verilere ek olarak tam normallığın sağlanması ve regresyon analizine verilerin hazır hale getirilmesi için ön koşul olan otokorelasyonun belirlenmesi amacıyla Durbin-Watson katsayısına bakılmış ve değerlerin olumsuz model olma 1,74; dijital ihmal 1,82;

verimli kullanım 1,68; risklerden korunma 1,80 olması nedeniyle tüm Durbin Watson değerlerinin 2'ye yakın olduğu ve bu nedenle otokorelasyon olmadığı belirlenmiştir. Bu sayede regresyon analizi için değerler sağlanmıştır.

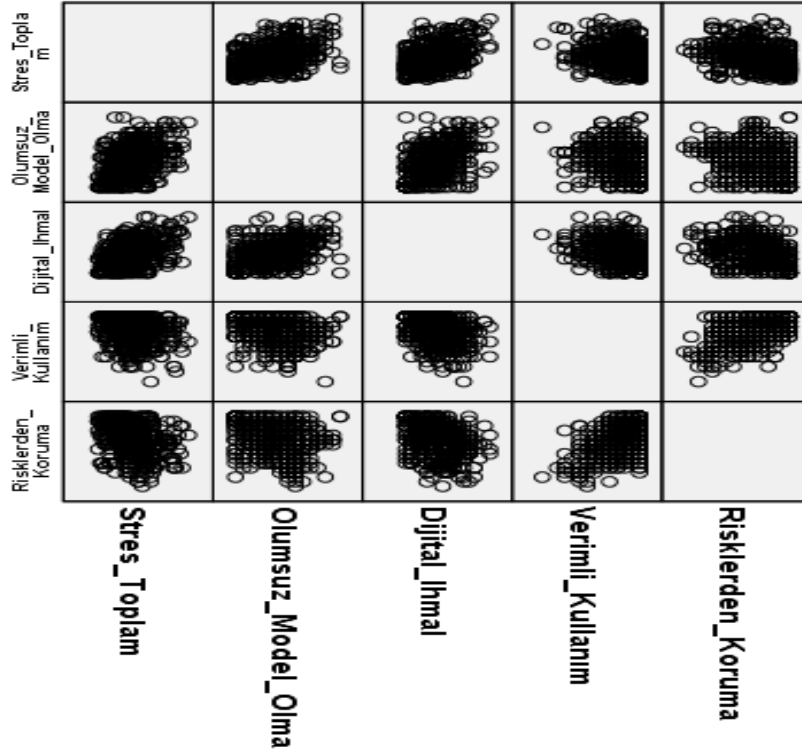
Tablo 2. Örneklem Grubundaki Katılımcılardan Elde Edilen Değerlere İlişkin Betimsel Sonuçlar – Normallik Varsayımları Sınanması

	N	Min.	Max.	X_{ort}	SS	Çarpıklık	Basıklık
Olumsuz Model Olma	454	4,00	18,00	9,14	3,20	,202	-,553
Dijital İhmal	454	4,00	20,00	9,72	3,55	,301	-,413
Verimli Kullanım	454	7,00	20,00	17,33	2,55	-1,011	,619
Risklerden Koruma	454	5,00	20,00	15,33	3,41	-,565	-,393
Anne Baba Stres Düzeyi	454	16,00	59,00	32,08	8,82	,498	-,127

Çalışmanın örneklem grubuna uygulanan ölçme araçları ve alt boyutlarından elde edilen değerlere göre ergenlerin; olumsuz model olma puan ortalaması (X) 9,14 ve standart sapma puanı (Ss) 3,20; dijital ihmal puan ortalaması (X) 9,72 ve standart sapma puanı (Ss) 3,55; Verimli Kullanım puan ortalaması (X) 17,33 ve standart sapma puanı (Ss) 2,55; Risklerden korunma puan ortalaması (X) 15,33 ve standart sapma puanı (Ss) 3,41; Anne Baba Stres Düzeyi puan ortalaması (X) 32,08 ve standart sapma puanı (Ss) 8,82 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen değerlere bakıldığında hem dijital ebeveynlik Ölçeği hem de Anne baba stres ölçeğinde çarpıklık ve basıklık katsayıları -1 ile +1 arasında yer aldığı için verilerin normal dağılımı söz konusudur.

Regresyon Analizi Doğrusallık Varsayımı ve Scotter / Dot Grafikleri

Verilerin regresyon analizine hazır hale gelmesi için yapılandırılan doğrusallık varsayımı ve Scotter / Dot grafiklerine aşağıda yer verilmiştir. Elde edilen değerlere göre anne baba stres düzeyleri ile olumsuz model olma ve dijital ihmal değerleri arasında pozitif yönlü, verimli kullanma ve risklerden korunma ile negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Yani anne ve babaların stres düzeyi arttıkça olumsuz model olma ve dijital ihmal durumları da artmakta; verimli kullanma ve risklerden korunma durumları azalmaktadır.

Şekil 1. Verilerin Scotter / Dot Grafikleri

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler SPSS Version 22.0 programı ile analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistiksel parametrelerin (aritmetik ortalama, standart sapma, frekanslar) yanı sıra, verilerin normal dağılması, varyansların homojen olması gibi parametrik testlerin varsayımları karşılandığından bağımsız örneklem için t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu ve basit regresyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu kısmında örneklem grubundan toplanan verilerin analiz edilmesi sonrası elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Yapılan veri analizinde demografik bilgilerden

elde edilen verilerle ölçekten alınan değerler karşılaştırılmış, ölçeklerin birbiriyle ilişki ve yordayıcılık durumlarına bakılarak istatistiksel analiz sonuçları uygun teknikler kullanılarak yansıtılmıştır

Anne Baba Stres Düzeyinin Farklı Değişkenlerle Karşılaştırılması

Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Hissettikleri Ekonomik Kaygı Değişkenine Göre Anne Baba Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 3. Hissedilen Ekonomik Kaygıya Göre Anne Baba Stres Düzeyleri Karşılaştırılması

Ekonomik Kaygı		N	Ortalama	SS	t	p
Anne Baba Stres	Evet	228	32.23	9.27	.35	.73
Düzeyi	Hayır	226	31.94	8.37		

Tablo 3’de yer alan değerlerde araştırma kapsamında yer alan örneklem grubunun hissedilen *ekonomik kaygı* değişkenine göre N sayıları, aldıkları puanların aritmetik ortalamaları, standart sapmaları verilmiş ve Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasındaki farklılık ise ilgili değişkene bağlı olarak *Bağımsız Örneklem t Testi* ile incelenmiştir.

Tablodan alınan verilerden hareketle Covid-19 sürecinde hissedilen ekonomik kaygı değişkenine göre kaygı hissedilen ebeveynlerin Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanların aritmetik ortalaması 32.23; ekonomik kaygı hissetmeyen ebeveynlerin ise Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanların aritmetik ortalaması 31.94’dir. Gruplar arasında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır ($t_{(452)}=-.35$; $p=.73$; $p>0.05$). Buna göre ebeveynlerin Covid-19 sürecinde ekonomik kaygı hissetmelerinin çocuklarına yönelik anne baba stres düzeyleri üzerine anlamlı etkisi olmadığı söylenebilir.

Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Duygu Durumu Değişkenine Göre Anne Baba Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 4. Duygu Durumuna Göre Anne Baba Stres Düzeyleri Ortalamaları, N Sayıları ve Standart Sapmaları

Duygu Durumu	N	Ortalama	Standart Sapma
--------------	---	----------	----------------

Anne Baba Stres Düzeyi	Mutlu	15	25.47	6.73
	Endişeli	326	32.19	8.61
	Şaşkın	37	32.43	8.86
	Öfkeli	8	43.25	14.67
	Nötr	68	31.56	8.26
	Total	454	32.09	8.83

Tablo 5. Duygu Durumunun Anne Baba Stres Düzeyleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Karelerin toplamı	df	Karelerin Ortalaması	f	p
Anne Baba Stres Düzeyi	Gruplar arası	1681.19	4	420.30	5.61	.000
	Grup içi	33621.29	449	74.89		
	Toplam	35302.48	453			

Tablo 4 ve tablo 5’de anne baba stres düzeylerinin *duygu durumu* değişkenine göre N sayıları, ortalamaları, standart sapmaları ile bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları gösterilmiştir. Ebeveynlerin duygu durumları ile Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda ebeveynlerin Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanların ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($f_{(0.05;4-449)}:5.61$; $p<0.05$). Gruplar arasındaki bu farklılığın nereden kaynaklandığını belirlemek için “*Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi*” yapılmıştır. Yapılan Çoklu Karşılaştırma Testi sonucu ebeveynlerin mutlu ve öfkeli duygu durumları ($p=.000$) arasında; endişeli ve öfkeli duygu durumları ($p=.013$) arasında; şaşkın ve öfkeli duygu durumları ($p=.037$) arasında; nötr ve öfkeli duygu durumları ($p=.012$) arasında farklılaşma görülmüştür.

Covid-19 Süreci Öncesinde Ebeveynlerin Çocuklarına Yönelik Tutumları Değişkenine Göre Anne Baba Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 6. Covid-19 Süreci Öncesinde Ebeveynlerin Çocuklarına Yönelik Tutumlarına Göre Anne Baba Stres Düzeyleri Ortalamaları, N Sayıları ve Standart Sapmaları

Covid-19 Süreci Öncesi Tutum		N	Ortalama	Standart Sapma
Anne Baba Stres Düzeyi	Demokratik	187	30.91	8.34
	İhmalkâr	29	35.20	8.30
	Otoriter	114	33.23	9.80
	Müsamahakâr	124	32.07	8.49

Tablo 7. Covid-19 Süreci Öncesinde Ebeveynlerin Çocuklarına Yönelik Tutumlarının Anne Baba Stres Düzeyleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı		Karelerin toplamı	df	Karelerin Ortalaması	f	p
Anne Baba Stres Düzeyi	Gruplar arası	690.13	3	230.04	2.99	.031
	Grup içi	34612.34	450	76.92		
	Toplam	35302.48	453			

Tablo 6 ve tablo 7’de anne baba stres düzeylerinin *Covid-19 süreci öncesinde ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumları* değişkenine göre N sayıları, ortalamaları, standart sapmaları ile bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları gösterilmiştir. Ebeveynlerin *Covid-19 süreci öncesinde çocuklarına yönelik tutumları* ile Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda ebeveynlerin Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanların ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($f_{(0.05;3-450)}:2.99$; $p<0.05$). Gruplar arasındaki bu farklılığın nereden kaynaklandığını belirlemek için “LSD Çoklu Karşılaştırma Testi” yapılmıştır. Yapılan

Çoklu Karşılaştırma Testi sonucu demokratik ebeveyn tutumu ile ihmalkâr ebeveyn tutumu ($p=.015$) ve otoriter ebeveyn tutumu ($p=.026$) arasında farklılaşma görülmüştür.

Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Çocuklarına Yönelik Tutumları Değişkenine Göre Anne Baba Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 8. Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Çocuklarına Yönelik Tutumlarına Göre Anne Baba Stres Düzeyleri Ortalamaları, N Sayıları ve Standart Sapmaları

Covid-19 Sürecindeki Tutum		N	Ortalama	Standart Sapma
Anne Baba Stres Düzeyi	Demokratik	139	29.83	8.23
	İhmalkâr	23	38.83	8.19
	Otoriter	139	33.08	9.11
	Müsamahakâr	153	32.35	8.65

Tablo 9. Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Çocuklarına Yönelik Tutumlarının Anne Baba Stres Düzeyleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı		Karelerin toplamı	df	Karelerin Ortalaması	f	p
Anne Baba Stres Düzeyi	Gruplar arası	1650.05	3	550.10	7.36	.000
	Grup içi	33652.17	450	74.78		
	Toplam	35302.48	453			

Tablo 8 ve tablo 9'de anne baba stres düzeylerinin *Covid-19 sürecinde ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumları* değişkenine göre N sayıları, ortalamaları, standart sapmaları ile bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları gösterilmiştir. Ebeveynlerin *Covid-19 sürecinde çocuklarına yönelik tutumları* ile Anne Baba Stres Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda ebeveynlerin Anne Baba Stres Ölçeği'nden aldıkları puanların ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($f_{(0.05;3-450)}:7.36$; $p<0.05$). Gruplar arasındaki bu farklılığın

nereden kaynaklandığını belirlemek için “Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi” yapılmıştır. Yapılan Çoklu Karşılaştırma Testi sonucu demokratik ebeveyn tutumu ile ihmalkâr ebeveyn tutumu (p=.001) ve otoriter ebeveyn tutumu (p=.021) arasında; ihmalkâr ebeveyn tutumu ile müsamahakâr ebeveyn tutumu (p=.040) arasında farklılaşma görülmüştür.

Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin En Çok Tercih Ettiği Teknolojik Alet Değişkenine Göre Anne Baba Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 10. Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin En Çok Tercih Ettiği Teknolojik Alete Göre Anne Baba Stres Düzeyleri Ortalamaları, N Sayıları ve Standart Sapmaları

Tercih Edilen Teknolojik Alet		N	Ortalama	Standart Sapma
Anne Baba Stres Düzeyi	Televizyon	123	32.56	8.15
	Tablet	9	35.11	10.49
	Bilgisayar	63	33.54	9.93
	Telefon	259	31.40	8.76

Tablo 11. Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin En Çok Tercih Ettiği Teknolojik Aletin Anne Baba Stres Düzeyleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı		Karelerin toplamı	df	Karelerin Ortalaması	f	p
Anne Baba Stres Düzeyi	Gruplar arası	363.21	3	121.07	1.56	.199
	Grup içi	34939.26	450	77.64		
	Toplam	35302.48	453			

Tablo 10 ve tablo 11’da anne baba stres düzeylerinin *Covid-19 sürecinde ebeveynlerin en çok tercih ettiği teknolojik alet* değişkenine göre N sayıları, ortalamaları, standart sapmaları ile bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları gösterilmiştir. Ebeveynlerin en çok tercih ettiği teknolojik alet ile Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda ebeveynlerin Anne Baba Stres

Ölçeği'nden aldıkları puanların ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($f_{(0.05;3-450)}:1.56$; $p>0.05$). Buna göre Covid-19 sürecinde ebeveynlerin en çok tercih ettiği teknolojik aletin çocuklarına yönelik anne baba stres düzeyleri üzerine anlamlı etkisi olmadığı söylenebilir.

Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Çocukları İle Birlikte Evde Eğlenmek İçin Geçirdikleri Zaman Değişkenine Göre Anne Baba Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 12. Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Çocukları İle Birlikte Evde Eğlenmek İçin Geçirdikleri Zamana Göre Anne Baba Stres Düzeyleri Ortalamaları, N Sayıları ve Standart Sapmaları

Çocuklarla Birlikte Eğlenmek İçin Geçirilen Zaman	N	Ortalama	Standart Sapma
Anne Baba Stres Düzeyi			
0-1 saat	54	36.00	9.41
1-2 saat	120	33.02	7.32
2-3 saat	113	31.84	9.11
3-4 saat	82	30.38	8.86
5 saat ve üzeri	85	30.26	9.21

Tablo 13: Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Çocukları İle Birlikte Evde Eğlenmek İçin Geçirdikleri Zamanın Anne Baba Stres Düzeyleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Karelerin toplamı	df	Karelerin Ortalaması	f	p
Anne Baba Stres Düzeyi	Gruplar arası	1462.83	4	365.71	4.85	.001
	Grup içi	33839.64	449	75.37		
	Toplam	35302.48	453			

Tablo 12 ve tablo 13’de anne baba stres düzeylerinin *Covid-19 sürecinde ebeveynlerin çocukları ile birlikte evde eğlenmek için geçirdikleri zaman* değişkenine göre N sayıları, ortalamaları, standart sapmaları ile bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları gösterilmiştir. Ebeveynlerin Covid-19 sürecinde çocukları ile birlikte evde eğlenmek için geçirdikleri zaman ile Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda ebeveynlerin Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanların ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($f_{(0.05;4-449)};4.85; p<0.05$). Gruplar arasındaki bu farklılığın nereden kaynaklandığını belirlemek için “*Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi*” yapılmıştır. Yapılan Çoklu Karşılaştırma Testi sonucu 0-1 saat ile 3-4 saat ($p=.009$) ve 5 saat ve üzerinde ($p=.007$) çocukları ile vakit geçiren ebeveynler arasında farklılaşma görülmüştür.

Değişkenlerin İlişkisel Analizleri

Tablo 14. Anne Baba Stres Düzeyi ve Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler

	Anne Baba Stres Düzeyi	Olumsuz Model Olma Düzeyi	Dijital İhmal Düzeyi	Verimli Kullanım Düzeyi	Risklerden Koruma Düzeyi
Anne Baba Stres Düzeyi	1				
Olumsuz Model Olma Düzeyi	.44**	1			
Dijital İhmal Düzeyi	.45**	.44**	1		
Verimli Kullanım Düzeyi	-.26**	-.26**	-.33**	1	
Risklerden Koruma Düzeyi	-.32**	-.27**	-.36**	.55**	1

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 14’de araştırmanın örneklem grubunu oluşturan ebeveynlerin Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanlar ile Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği’nin alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki korelasyon değerleri katsayılarına yer verilmiştir. Anne Baba

Stres Ölçeği ile Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği'nin alt boyutları arasındaki korelasyon Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ile incelenmiştir.

- *Anne Baba Stres Düzeyi ile Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Olumsuz Model Olma* alt boyutu arasında pozitif yönde ilişki vardır. Anne babaların stres düzeyleri artarken, dijital ebeveynliğe dair olumsuz model olma düzeyi de artmaktadır ($r = .44, p < .05$).
- *Anne Baba Stres Düzeyi ile Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Dijital İhmal* alt boyutu arasında pozitif yönde ilişki vardır. Anne babaların stres düzeyleri artarken, dijital ebeveynliğe dair dijital ihmal düzeyi de artmaktadır ($r = .45, p < .05$).
- *Anne Baba Stres Düzeyi ile Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Verimli Kullanım* alt boyutu arasında negatif yönde ilişki vardır. Anne babaların stres düzeyleri artarken, dijital ebeveynliğe dair verimli kullanım düzeyi de azalmaktadır ($r = -.26, p < .05$).
- *Anne Baba Stres Düzeyi ile Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Risklerden Koruma* alt boyutu arasında negatif yönde ilişki vardır. Anne babaların stres düzeyleri artarken, dijital ebeveynliğe dair risklerden koruma düzeyi de azalmaktadır ($r = -.32, p < .05$).

Ölçeklerin Regresyon Analizleri

Tablo 15. Anne-Baba Stres Düzeyinin Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutu “Olumsuz Model Olma” Durumuna Etkisine Dair Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	T	P	F	Model (p)	R ²
Olumsuz Model Olma	Sabit	4.06	7.93	.000			
	Anne Baba Stresi	.15	10.28	.000	105.71	.000	.19

Tabloda görüldüğü gibi, olumsuz model olma ile anne baba stres puanı arasındaki yordayıcılığı saptamak için yapılan regresyon analizinde anlamlı sonuç bulgulanmıştır ($F=105.71; p<0.05$). Olumsuz model olma düzeyinin belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyleri ile arasındaki yordayıcılığın düşük olduğu görülmüştür ($R^2=0.19$). Buna göre anne

baba stres düzeyi, dijital ebeveynlik farkındalığında olumsuz model olma toplam varyansının % 19'unu açıklamaktadır. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin anne baba stres düzeylerindeki 1 birimlik artış, olumsuz model olma düzeyinde 0.44'lük bir artışa sebep olmaktadır ($\beta=0.44$).

Tablo 16. Anne-Baba Stres Düzeyinin Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutu “Dijital İhmal” Durumuna Etkisine Dair Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	T	P	F	Model (p)	R ²
Dijital İhmal	Sabit	3.94	6,99	.000			
	Anne Baba Stresi	.18	10.66	.000	113.67	.000	.20

Tabloda görüldüğü gibi, dijital ihmal ile anne baba stres puanı arasındaki yordayıcılığı saptamak için yapılan regresyon analizinde anlamlı sonuç bulgulanmıştır ($F=113.67$; $p<0.05$). Dijital ihmal düzeyinin belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyleri ile arasındaki yordayıcılığın düşük olduğu görülmüştür ($R^2=0.20$). Buna göre anne baba stres düzeyi, dijital ebeveynlik farkındalığında dijital ihmal toplam varyansının % 20'sini açıklamaktadır. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin anne baba stres düzeylerindeki 1 birimlik artış, dijital ihmal düzeyinde 0.45'lik bir artışa sebep olmaktadır ($\beta=0.45$).

Tablo 17. Anne-Baba Stres Düzeyinin Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutu “Verimli Kullanım” Durumuna Etkisine Dair Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	T	P	F	Model (p)	R ²
Verimli Kullanım	Sabit	19,71	45.05	.000			
	Anne Baba Stresi	-.07	-5.61	.000	31.58	.000	.07

Tabloda görüldüğü gibi, verimli kullanım ile anne baba stres puanı arasındaki yordayıcılığı saptamak için yapılan regresyon analizinde anlamlı sonuç bulgulanmıştır ($F=31.58$; $p<0.05$). Verimli kullanım düzeyinin belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyleri ile arasındaki yordayıcılığın düşük olduğu görülmüştür ($R^2=0.07$). Buna göre anne baba stres düzeyi, dijital ebeveynlik farkındalığında verimli kullanım toplam varyansının % 7'sini açıklamaktadır. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin anne baba stres düzeylerindeki 1 birimlik artış, verimli kullanım düzeyinde 0, 26'lık bir azalışa sebep olmaktadır ($\beta= -0.26$).

Tablo 18. Anne-Baba Stres Düzeyinin Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutu “Risklerden Koruma” Durumuna Etkisine Dair Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	T	P	F	Model (p)	R ²
Risklerden Koruma	Sabit	19.34	33.75	.000			
	Anne Baba Stresi	-.13	-7.25	.000	52.60	.000	.10

Tabloda görüldüğü gibi, risklerden koruma ile anne baba stres puanı arasındaki yordayıcılığı saptamak için yapılan regresyon analizinde anlamlı sonuç bulgulanmıştır ($F=52.60$; $p<0.05$). Risklerden koruma düzeyinin belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyleri ile arasındaki yordayıcılığın düşük olduğu görülmüştür ($R^2=0.10$). Buna göre anne baba stres düzeyi, dijital ebeveynlik farkındalığında risklerden koruma toplam varyansının % 10'unu açıklamaktadır. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin anne baba stres düzeylerindeki 1 birimlik artış, risklerden koruma düzeyinde 0.32'lik bir azalışa sebep olmaktadır ($\beta= -0.32$).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Covid-19 sürecinde ebeveynlerin çocukları ile birlikte dijital alana daha fazla yönelmesi hatta eğitimin sürdürülebilir olması için çoğu zaman mecbur kalması sebebiyle bu çalışma, dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları (olumsuz model olma, dijital ihmal,

verimli kullanım, risklerden koruma) ile anne baba stres düzeyi arasında yordayıcı ilişkilerin olup olmadığı ve farklı değişkenlere göre ebeveynlerin stres düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür. Çalışmanın sonuçlarına göre ebeveynlerin stres düzeyleri ile Covid-19 sürecinde hissettikleri ekonomik kaygı ve en çok tercih edilen teknolojik alet arasında anlamlı farklılık görülmemiş olup, Covid-19 sürecindeki duygu durumları, süreçten önceki ve süreçteki tutumları, çocukları ile birlikte evde eğlenmek için geçirilen zaman değişkenleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma sonuçlarında dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları ile anne baba stres düzeyi arasında yordayıcılık yönüyle anlamlı farklılığın olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin Covid-19 sürecinde “hissettikleri ekonomik kaygı” ile anne baba stres düzeyleri arasında anlamlı farklılık görülmemiştir (Tablo 3). Buna göre gruplar arasında ekonomik kaygı hissetme durumuna göre anne baba stres düzeyi farklılaşmamaktadır. Kaygı hisseden ve hissetmeyenlerin stres puan ortalamalarının birbirine yakınlığı şu şekilde yorumlanabilir. Sabit, düzenli ve yeterli bir gelire sahip ailelerin ekonomik kaygısı, gelir düzeyi yeterli olmayan diğer ailelere göre farklılık gösterebilir. Tablo 1’de gelir düzeyi arasındaki dağılım dikkate alındığında örneklem grubunun %40’a yakın bir oranının düşük gelir seviyesinde olduğu görülecektir. Bu da ekonomik kaygı hisseden ve hissetmeyen ebeveyn ortalamalarının yakın olmasını açıklamaktadır. Salgın durumunun ikinci ve üçüncü dereceden etkileri düşünüldüğünde ailenin etkilenebilirliği daha da artmakta ve bireylerin hissettikleri kaygı durumları söylenti gerçeği de eklendiğinde detaylı düşünme eğilimleriyle çoğalmaktadır. Bu kapsamda yapılmış araştırmalar da elde edilen sonuçları desteklemektedir (Ağan, 2020; Black, 1986; Memiş Doğan ve Düzel, 2020)

Covid-19 sürecinde ebeveynlerin “duygu durumuna” göre anne baba stres düzeyleri arasında anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir (Tablo 5). Ebeveynlerin duygu durumları arasındaki anlamlı farklılığın *mutlu ve öfkeli; endişeli ve öfkeli; şaşkın ve öfkeli* duygu durumları arasında olduğu Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi’nde bulgulanmıştır. Bu durum, Covid-19 sürecindeki anne babaların stres yönetiminde duygu durumunun önemini ortaya koymaktadır. Ailelerin çocukları ile sağlıklı ilişki içinde olabilmeleri ve bu ilişkileri sürdürebilmeleri için, tamamen stressiz bir hayatın reel bir karşılığı bulunmadığından stres

ile başa çıkma hedefi daha gerçekçi görünmektedir. Stres düzeyinin azalması araştırma sonucunda da görüldüğü gibi mutlu duygu durumuyla ilişkilidir. Ayrıca öfke ile baş etmenin strese kaynaklık eden durumları minimize etmede etkili olacağı da söylenebilir (Baltaş ve Baltaş, 2002; Bolkan, Sanoi, De Costa, Acock ve Day, 2010). Bununla beraber Covid-19 gibi etkisi yüksek olan salgın durumlarında bireylerin endişe, öfke, suçlama, yargılama gibi farklı eğilimler göstermesi ve ilişkilerinin bundan etkilenmesi beklenen bir durumdur (Ağan, 2020; Kruger ve Dunning, 1999; Weston, Hauck ve Amlot, 2018). Bu da Covid sürecindeki duygu durumları ile ebeveyn stresi arasındaki anlamlı farklılığı açıklamaktadır.

Ebeveynlerin “Covid-19 süreci öncesinde” çocuklarına yönelik “tutumları” ile anne baba stres düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür (Tablo 7). Yapılan Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi sonucuna göre demokratik ebeveyn tutumları ile ihmalkâr ve otoriter ebeveyn tutumları arasında farklılaşma mevcuttur. Buna göre anne baba stres düzeyi, demokratik, ihmalkâr veya otoriter anne baba tutumları ile ilişkili olup, birbirinden bağımsız değildir. Tablo 6’da ortalama stres puanlarına bakıldığında görüleceği gibi ihmalkâr tutuma sahip anne babaların stres düzeyi, demokratik tutuma sahip anne babalardan anlamlı düzeyde daha yüksektir. İhmalkâr tutuma sahip anne babalar çocukları konusunda geçici bir rahatlama için kısa vadede ihmalkâr davranıp görece böyle bir tutuma yönelse de ileriki süreçlerde uzun vadede demokratik tutuma sahip ebeveynlere kıyasla stres düzeyleri daha fazla olmaktadır. Bu da anne babaların çocukları konusunda tutarlı ve kararlı oluşlarının getirdiği bir kazanım olan düşük stres düzeyine sahip olmak şeklinde yorumlanabilir. Salgın gibi belirsizliklerin yoğun yaşandığı dönemlerde psikolojik, sosyolojik ve ekonomik boyutta birçok tehdit algısını hissetmek ve buna yönelik tutum geliştirirken stres düzeylerinin bundan etkilenebileceğini yapılan araştırmalarda görmek mümkündür (Ağan, 2020; Brennan, Le Brocque ve Hammen, 2003; Ginsburg, Siqueland, Masia-Warner ve Hedtke, 2004; Memiş Doğan ve Düzel, 2020).

Ebeveynlerin “Covid-19 sürecinde” çocuklarına yönelik “tutumları” ile anne baba stres düzeyleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir (Tablo 9). Yapılan Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi sonucuna göre demokratik ebeveyn tutumu ile ihmalkâr ebeveyn tutumu

ve otoriter ebeveyn tutumu arasında; ihmalkâr ebeveyn tutumu ile müsamahakâr ebeveyn tutumu arasında farklılaşma görülmektedir. Farklılaşmanın anlamlılık değeri bulgular bölümünde verilmiştir. Buna göre anne baba stres düzeyi, demokratik, ihmalkâr, otoriter ve müsamahakâr anne baba tutumlarıyla ilişkidir. Covid-19 sürecinde anne baba stres düzeyi ile ilişkili olan ebeveyn tutum sayısı, Covid-19 süreci öncesinde ilişkili olan ebeveyn tutum sayısından daha fazladır. Bu da anne baba tutumlarını pandemi sürecinde stres düzeyi açısından daha anlamlı kılmaktadır. Çocuklar üzerinde ebeveynlik biçiminin kaygı durumlarına etki ettiği ve ilişkili davranışsal patolojilere neden olabildiği (Zlomke ve Young, 2009; Bolkan ve diğ., 2010) düşünüldüğünde araştırma bulgusu, bu döneme uyum sağlamada ebeveyn çocuk ilişkisinde yön verici ve sağaltıcı olabilir. Alan yazınında ergenler üzerindeki araştırmalar anne baba tutumlarının çocuklar üzerindeki etkisi açısından elde edilen sonuçları desteklemektedir (Gürkaynak, 1979; Kulaksızoğlu, 1989; Mangır ve Haktanır, 1990).

Ebeveynlerin Covid-19 sürecinde “en çok tercih ettiği teknolojik alet” ile anne baba stres düzeyi arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (Tablo 11). Buradan hareketle anne baba stres düzeyleri ile tercih edilen teknolojik alet arasında bir ilişki olmadığı, stres düzeyinin tercih edilen teknolojik aletten bağımsız olduğu söylenebilir. Stres puan ortalamaları dikkate alındığında tercih edilen teknolojik alete göre stres düzeylerinin birbirlerine yakınlığı dikkat çekmektedir (Tablo 10). Bu da Covid-19 sürecinde her ailenin kendi imkân ve koşullarıyla doğru orantılı olarak dijital alana yöneldiğini ve hepsinin de benzer ve yakın stres düzeylerinde olduğunu göstermektedir. Pandemi sürecinde yaşanan kısıtların, ilerleyen dönemlerde eğitim, sağlık, ekonomi vb. birçok alandaki zorluğu beraberinde getireceği düşünüldüğünde dijital erişim ile stres düzeyleri arasındaki ilişkiyi literatürde görebilmek mümkün olacaktır (Giannini ve Albrechtsen, 2020; Gilani, 2020; Giannini ve Lewis, 2020).

Covid-19 sürecinde ebeveynlerin çocukları ile birlikte “evde eğlenmek için geçirdikleri zaman” ile anne baba stres düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir (Tablo 13). Yapılan Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi sonucuna göre 0-1 saat ile 3-4 saat ve 5 saat ve üzerinde çocukları ile vakit geçiren ebeveynler arasında farklılaşma

mevcuttur. Buna göre anne baba stres düzeyi, kişinin kendi çocuğu ile eğlenmek için geçirdikleri zamandan bağımsız değildir. Tablo 12’de görüleceği üzere en az anne baba stres düzeyi 5 saat ve üzerinde çocukları ile vakit geçiren ebeveynlerde görülürken, en yüksek stres düzeyi 1 saat ve altında vakit geçiren ebeveynlerde görülmektedir. Bu bulgulara göre özellikle dijital ebeveynliğin öne çıktığı bu pandemi sürecinde çocukların anne babalarına yönelik doğal rehabilitasyon sağladığı rahatlıkla söylenebilir. Alan yazını incelendiğinde birey olma yolunda ailenin çocuk üzerindeki psiko-sosyal ve duygusal etkileri ile pandeminin pedagojik yansımaları araştırma sonuçlarını doğrulamaktadır (Adler, 1985; Holden ve West, 1989; Can, 2020).

Araştırmada dijital ebeveynlik farkındalık ölçeği alt boyutlarıyla anne baba stres düzeyi arasındaki ilişkiyi saptamak ve derecesini ölçmek için korelasyon analizi yapılmıştır (Tablo 14). Dijital ebeveynlik farkındalığı *olumsuz model olma* alt boyutu ile anne baba stres düzeyi arasında pozitif yönde ilişki vardır. Ebeveynlerin olumsuz model olma puanları arttıkça stres puanları da artmaktadır. Bu da ebeveynlerin rol model olma konusunda gösterecekleri hassasiyetin yine kendi stres düzeylerine olumlu bir yansıdığını göstermektedir. Dijital ebeveynlik farkındalığı *dijital ihmal* alt boyutu ile anne baba stres düzeyi arasında pozitif yönde ilişki bulgulanmıştır. Ebeveynlerin çevrimiçi alanlarda göstereceği ihmal arttıkça, kendi stres düzeyleri de artmaktadır. Burada ebeveynlerin çevrimiçi alanlarda çocuklarına yönelik göstereceği ihmal, kendileri için görece sezgisel bir rahatlama veya sakinleşme beklentisi oluştursa da araştırma sonuçlarında da görüldüğü gibi beklenenin tam tersi bir etki yapmaktadır. İhmal düzeyi ile doğru orantılı olarak anne babanın stres düzeyi de artmaktadır. Dijital ebeveynlik farkındalığı *verimli kullanım* alt boyutu ile anne baba stres düzeyi arasında negatif yönde bir ilişki mevcuttur. Ebeveynlerin dijital platformlardaki verimli kullanım düzeyi arttıkça anne baba stres düzeyleri azalmaktadır. Bu negatif ilişkiye dair araştırma bulgusu, çocuklarla ebeveynlerin mekânsal birlikteliğinin arttığı bu Covid-19 sürecinde anne baba stresinin azaltılmasında dijital ebeveynliğe dair verimli kullanımın ne kadar gerekli ve kritik olduğunu ortaya koymaktadır. Dijital ebeveynlik farkındalığı *risklerden koruma* alt boyutu ile anne baba stres düzeyi arasında negatif yönde ilişki vardır. Ebeveynlerin dijital ortamdan gelebilecek risklere karşı farkındalığı arttıkça, stres düzeyleri azalmaktadır. Risklere karşı farkındalığın

olmaması negatif ilişkinin bir sonucu olarak risklerden koruma düzeyini azaltırken, anne baba stres düzeylerini artırmaktadır. Anne baba stres düzeyleri ile dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları arasındaki bu ilişkilerin varlığı, Covid-19 salgınının yaşandığı epidemik toplumlardaki tüm anne babalar için stres düzeyinin yapılandırabilir yönlerini göstermektedir. Bu pandemi sürecinde yapılmış araştırmalar (Ghosh, Dubey, Chatterjee, ve Dubey, 2020; Kırık ve Özkoçak, 2020) çocukların korona virüse bağlı hastalığa en az duyarlı, psiko-sosyal etkiye maruz kalma yönüyle ise en fazla duyarlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda araştırma sonuçlarında bulgularan dijital ebeveynlik farkındalığı ve anne baba stres düzeyi arasındaki ilişki, bahsi geçen duyarlılığın etkisini en aza indirmek için değerli bir bulgu niteliğindedir.

Araştırmada anne baba stres düzeyi ile dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları arasında yordayıcılığı saptamak için yapılan regresyon analizinde anlamlı sonuçlar bulgulanmıştır. Bu sonuçlara göre anne baba stres düzeyi, dijital ebeveynlik farkındalığında *olumsuz model* olma düzeyini % 19 yordamakta (Tablo 15), *dijital ihmal* düzeyini % 20 yordamakta (Tablo 16), *verimli kullanım* düzeyini % 7 yordamakta (Tablo 17), *risklerden koruma* düzeyini ise % 10 yordamaktadır (Tablo 18). Dijital ebeveynlik farkındalığının belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyinin açıklayıcılık gücü, pandemik toplumlarda çocuklar ve ebeveynler için çevrimiçi alanları daha sağlıklı ve öngörülebilir hale getirecektir. Salgın döneminde yaşanan yoğun stres durumları (Lau, Yang, Pang, Tsui, Wong ve Wing, 2005; Göksu ve Kumcağız, 2020; Şahin, Aslaner, Eker, Gökçek, ve Doğan, 2020) ve yüksek mortalite oranları (Dikmen, Kına, Özkan ve İlhan, 2020) ebeveyn stres düzeyini anlaşılır kılmaktadır. Ancak dijital ebeveynlik farkındalığı ile anne baba stres düzeyi arasındaki yordayıcılık literatür için özgün bir katkıdır.

Araştırmanın tüm bu sonuçları birlikte değerlendirildiğinde Covid-19 süreci, ebeveynlerin çevrimiçi alana daha çok yönelmeye mecbur kaldığı ve dijital ebeveynlik farkındalığına dair olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım ve risklerden koruma gibi değişkenlerin stres üzerinde etkili olduğu bir dönem olmuştur. Buradan hareketle anne babaların demografik özellikleri ile de şekillenen stres ve dijital farkındalık durumlarının çocuklarla olan ilişkileri etkileyen dinamik unsurlar olduğu görülmektedir.

Araştırmada, anne baba stres düzeyiyle ilişkili dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları dışında Covid-19 süreciyle de bağlantılı olarak duygu durumu, çocuklara yönelik ebeveyn tutumu, çocuklarla birlikte geçirilen zaman gibi değişkenlerin de olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebeple pandemi sürecinde anne babaların yaşadığı stresin, çok boyutlu ve dinamik bir unsur olduğu söylenebilir. Bu noktanın göz ardı edilmediği aile içi ilişkiler, mesleki yardım ve hizmet süreçleri gerek aile bireyleri gerekse meslek elemanları açısından farkındalığın yaşama ve uygulamaya yansımış şekli olacaktır. Aksi takdirde mesleki uygulamaya, bireysel ve toplumsal yaşama katkı sunmayan farkındalıklar için, bilişsel düzeyde bir kazanım olmaktan öte başka bir yorum yapmak zordur.

Dijital ebeveynlik farkındalığının belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyinin açıklayıcılık gücü, pandemik toplumlarda çocuklar ve ebeveynler için çevrimiçi alanları daha sağlıklı ve öngörülebilir hale getirecektir. Bu amaçla ebeveynlere yönelik olarak gerçekleştirilecek dijital ebeveynlik farkındalık çalışmaları gerek çocuklar gerekse aileler için salgın dönemlerinde analitik farkındalığı sağlayacaktır.

Ailelerin dijital araç kullanımı konusunda olumlu rol model olmaları ve bu konuda sorumluluk üstlenmeleri, sağlıklı kullanım ve sağlıklı ilişkiler için ebeveynlere temel öneri olarak sunulabilir. Dijital araç kullanım süreleri ve kullanım biçimleri ise bunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Dijital ebeveynlik farkındalığı ve anne baba stres düzeyleri hakkında yapılacak diğer araştırmaların Sakarya dışında daha geniş evrende yürütülmesi sonuçların daha rahat genellenebilmesini sağlayacaktır. Farklı değişkenlerle yürütülecek araştırmalar, konuya dair farklı bakış açıları kazandıracaktır. Ayrıca araştırmanın pandemi döneminde yürütülmüş olması verilerin elektronik ortamda toplanmasını zorunlu kılmıştır. Diğer araştırmaların yüz yüze yürütülmesi verilerin çeşitlenmesini sağlayabilir.

Kaynakça

- Adler, A. (1985). *İnsanı tanıma sanatı*. Çev. Şelale Başar. 5. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ağan, B. (2020). Davranışsal iktisatta Covid-19 pandemi süreci: kaygı düzeyinin sosyo-ekonomik karar alma davranışları üzerine etkisi. *Turkish Studies*, 15(6), 1001-1016.

- Akbulut, Y., Şahin, Y. L. ve Erişti, B. (2010). Cyberbullying victimization among turkish online social utility members. *Journal of Educational Technology & Society*. 13(4), 192-201.
- Aktaş-Arnas, Y. (2005). 3-18 Yaş grubu çocuk ve gençlerin interaktif iletişim araçlarını kullanma alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(4), 59-66.
- Aydın, A. (2015). Dijital vatandaşlık. *Türk Kütüphaneciliği*. 29(1), 142-146.
- Baltaş, A. ve Baltas, Z. (2002). *Stres kaynakları ve baş etme yolları* (21.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Black, F. (1986). Noise. *Journal of Finance* 41, 529-543
- Bolkan, C., Sanoi, Y., De Costa, J., Acock A.C. ve Day R.D. (2010). Early adolescents' perceptions of mothers' and fathers' parenting styles and problem behavior. *Marriage & Family Review*. 46, 563-579.
- Brennan, P.A, Le Brocque, R. ve Hammen, C. (2003). Maternal depression, parent-child relationships, and resilient outcomes in adolescence. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 42 (12), 1469-1477. <https://doi.org/10.1097/00004583-200312000-00014>.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak E., Akgün Ö.E., Karadeniz, Ş ve Demirel, F. (2009) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Publishing.
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Canbek, G. ve Sarıoğlu, Ş. (2007). Çocukların ve gençlerin bilgisayar ve internet güvenliği. *Politeknik Dergisi*. 10(1), 33-39.
- Çelen, F.K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S.S. (2011). Çocukların internet kullanımları ve onları bekleyen çevrim-içi riskler. *XIII. Akademik Bilişim Konferansı (AB11)*, 2-4 Şubat 2011, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Çubukçu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye'de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5, 148-174.
- Demir, A.H. (2002). *İlköğretim öğrencilerinde stres yaratan yönetici davranışları ve öğrencilerin başa çıkma davranışları*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Dikmen, A.U., Kına, H.M., Özkan, S. ve İlhan, M.N. (2020). Covid-19 epidemiyolojisi: Pandemiden ne öğrendik. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, Özel Sayı, 29-36.
- EU Kids Online (AÇÇAP) II Türkiye. (2010). Avrupa çevrimiçi çocuklar araştırma projesi: Türkiye bulguları. <http://eukidsonline.metu.edu.tr/> (Erişim: 10 Haziran, 2020).

- Ghosh, R., Dubey, M. J., Chatterjee, S., ve Dubey, S (2020). Impact of COVID-19 on children: special focus on psychosocial aspect. *Minerva Pediatrica*, 72(0), 1-10. DOI: 10.23736/S0026-4946.20.05887-9.
- Giannini, S. ve Albrechtsen, A.B. (2020). *Covid-19 school closures around the world will hit girls hardest*. <https://en.unesco.org/news/covid-19-school-closures-around-world-will-hit-girls-hardest> (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2020).
- Giannini, S. ve Lewis, G.S.(2020). *Three ways to plan for equity during the coronavirus school closures*. <https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/03/25/three-ways-to-plan-for-equity-during-the-coronavirus-school-closures/> (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2020).
- Gilani, I. (2020). *Coronavirus pandemic reshaping global education system?*. <https://www.aa.com.tr/en/education/coronavirus-pandemic-reshaping-global-education-system/1771350> (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2020).
- Ginsburg, G.S., Siqueland, L., Masia-Warner, C. ve Hedtke, K.A. (2004). Anxiety disorders in children: family matters. *Cognitive and Behavioral Practice*. 11, 28-43.
- Göksu, Ö. ve Kumcağız, H. (2020). Covid-19 salgınında bireylerde algılanan stres düzeyi ve kaygı düzeyleri. *Turkish Studies*, 15(4), 463-479.
- Gürkaynak, İ. (1979). Sosyo-ekonomik düzey ve çocuk. Ankara Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.*
- Hasebrink, U., Livingstone, S. ve Haddon, L. (Ed.). (2009). Comparing children's online opportunities and risks across Europe: Cross-national comparisons for EU Kids Online. London: EU Kids Online. http://eprints.lse.ac.uk/21656/1/D3.2_Report-Cross_national_comparisons.pdf (Erişim: 12 Haziran 2020).
- Holden, G. W. & West, M.J. (1989). Proximate regulation by mothers: a demonstration of how differing styles affect young children's behavior. *Child Development*, 64-69.
- İnan Kaya, G., Mutlu Bayraktar, D. ve Yılmaz, Ö. (2018). Digital parenting: perceptions on digital risks. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*. 8(1), 131-157.
- Kappes, T.Y. (2016). The making of a cyber Ninja. Unpublished doctoral dissertation, Utica College. <https://search.proquest.com/docview/1865634660?pq-origsite=gscholar>. (Erişim Tarihi: 14 Haziran, 2020).
- Kaşıkcı, D.N., Çağıltay, K., Karakuş, T., Kurşun, E. ve Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Eğitim ve Bilim*. 39, 230-243.
- Kırık, A.M. ve Özkoçak, V. (2020). Yenidünya düzeni bağlamında sosyal medya ve yeni koronavirüs (Covid-19) pandemisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 45(1), 133-154.
- Kruger, J. ve Dunning, D. (1999). Unskilled and unaware of it: How difficulties in recognizing one's own incompetence lead to inflated self-assessments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1121-1134

- Kulaksızoğlu, A. (1989). Ergen-aile çatışmaları ile annenin tutumları arasındaki ilişki ve ergenin problemleri. *Marmara Üniversitesi. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 1: 71-78.
- Lau, J.T.F., Yang, X., Pang, E., Tsui, H.Y., Wong, E. ve Wing, Y.K. (2005). SARS-related perceptions in Hong Kong. *Emerging Infectious Diseases*, 11(3), 417-424.
- Livingstone, S. ve Helsper, E. J. (2008). Parental mediation of children's in-ternet use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*. 52(4), 581-599.
- Livingstone, S. (2008). *Internet literacy: young people's negotiation of new online opportunities. digital youth, innovation, and the unexpected*. Edited by Tara McPherson. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press. 101-122. doi: 10.1162/dmal.9780262633598.101.
- Manap, A. (2020). *Anne babalarda dijital ebeveynlik farkındalığının incelenmesi*. Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Malatya.
- Mangır, M. ve Haktanır, G. (1990). *Ankara üniversitesi ziraat fakültesinde çalışan annelerin çocuk yetiştirme tutumları üzerine bir araştırma*. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 1177. A.Ü.Z.F. Baskı Ofset Ünitesi. Ankara.
- Mason, R.O. (1986). Four ethical issues of information age, *MIS Quarterly*. 10(1), 5-11.
- Memiş Doğan, M. ve Düzel, B. (2020). Covid-19 özelinde korku-kaygı düzeyleri. *Turkish Studies*, 15(4), 739-752.
- Mitchell, A. ve Savill-Smith, C. (2005). *The use of computer and video games for learning: A review of the literature*. London: LSDA.
- Mossberger, K., Tolbert, C. J. ve McNeal, R. S. (2008). *Digital citizenship, the internet, society, and participation*. London: The MIT Press.
- Özmen-Kaymak, S. ve Özmen, A. (2012). Anne baba stres ölçeğinin geliştirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*. 42(196), 20-35.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. (2019). *Çocukların yeni medya kullanımı ve siber zorbalık araştırması*. Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. <https://www.rtuk.gov.tr/haberler/3787/8175/dikkat-cekken-arastirmanin-sonuclari-aciklandi.html> Erişim Tarihi: 14/06/2020.
- Şahin, T., Aslaner, H., Eker, O.O., Gökçek, M.B. ve Doğan, M. (2020). Effect of COVID-19 pandemic on anxiety and burnout levels in emergency healthcare workers: a questionnaire study. *Research Square*, 1-22.
- Tabachnick, BG ve Fidell, LS (1996). *Çok değişkenli istatistikleri kullanma* (3. baskı). New York: Harper Collins.
- Valcke, M., Schellens, T., Van Keer, H. ve Gerarts, M. (2008). Primary school children's safe and unsafe use of the Internet at home and at school: An exploratory study. *Computers in Human Behavior*. 23(6), 2838-2850.

- Weston, D., Hauck, K. ve Amlot, R. (2018). Infection prevention behaviour and infectious disease modelling: a review of the literature and recommendations for the future. *Research Article. BMC Public Health*, 18: 336.
- Yaman, F., Dönmez, Ö., Akbulut, Y., Yurdakul, I.K., Çoklar, A.N. ve Güyer, T. (2019). Ebeveynlerin dijital ebeveynlik yeterliklerinin çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*. 44(199), 149-172.
- Yao, M. ve Zhong, Z. (2014). Loneliness, social contacts and internet addiction: A cross-lagged panel study. *Computers in Human Behaviour*. 30, 164-170.
- Ybarra, M.L. (2004). Linkages between depressive symptomatology and internet harassment among young regular internet users. *Cyber Psychology & Behavior*. 7(2), 247-257.
- Young, K.S. (2004). Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *American Behavioral Scientist*. 48(4), 402-415.
- Yurdakul, I.K., Dönmez, O., Yaman, F. & Odabaşı, H.F. (2013). Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 12(4): 883-896.